

O LEKANE DIN COLECȚIILE MUZEULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA APARTINÂND GRUPULUI DE LA VIENA

PICTORUL DE LA CALLATIS - LAURION

Maria ALEXANDRESCU VIANU

În 1960, C. Preda a descoperit în necropola callatiană un mormânt de copil mic (cca. 2 ani) cu un inventar deosebit de bogat¹. Corpul a fost depus într-un sicriu din lemn, din care se mai păstrau câteva fragmente și un piron, iar sicriul la rândul lui a fost așezat într-o cistă de țigle. Una dintre țigle de 0.90 x 0.60 poartă o ștampilă sinopeană cu vulturul pe delfin și legenda *Nikomedes/astynomos/ Aspasis*. Astynomul *Nikomedes* ocupă în clasificarea lui N. Conovici² subgrupa I d, ceea ce presupune o datare cca. 348/343 a. Chr., datare privită cu oarecare circumspecție de Y. Garlan, care se ferește de datări atât de strânse³. O altă țiglă cu inscripția *ἐπι Σκύθ(α)/Ἀκορνος* este de origine heracleeană⁴, și poate fi datată pe la jumătatea sec. IV a. Chr. (sau începutul anilor 50 ai sec. IV a. Chr.).

În mormânt au fost descoperite o *lekane*, un bol attic cu firnis negru, trei *alabastra*, trei statuete de teracotă întregi și una fragmentară, numeroase elemente de bijuterii și aplice din teracotă aurită cu foiță de aur, considerate toate de descoperitorul mormântului ca fiind attice sau de influență attică de secolul IV a. Chr.⁵.

Ne propunem în cele ce urmează să încadrăm mai precis unul din vasele acestui inventar. Este vorba de o *lekane* cu capac. (Fig. 1). Vasul attic cu figuri roșii este decorat pe pansă cu ramură de laur. Interiorul este acoperit cu firnis negru, metalic, aproape argintiu (Fig. 2). Toarte cu atașe sunt dispuse de o parte și de alta. Capacul este decorat cu două capete de *arimaspoi* cu redarea umerilor din

¹PREDA 1961, p. 275 urm.

²CONOVICI 1998, p. 23.

³În clasificarea GARLAN, 2004, p. 108-109, 28-30 *Nikomedes* intră în subgrupa I C; notează și asociația *Nikomedes-Aspasis*.

⁴Mulțumesc pentru identificarea acestei țigle, Dr. Livia Buzoianu.

⁵PREDA 1961, p. 283. O rediscutare a inventarului mormântului am întreprins-o într-un studiu publicat în volumul *Orgame/Argamum*, II, București, 2006, p. 183-200.

față, în costum oriental, așezați între doi grifoni (Fig. 3).

Arimaspoi erau o populație războinică de ființe fantastice cu un singur ochi, de unde se trage și numele lor. Ei locuiau în regiunile de la nordul Mării Negre și erau într-un permanent război cu grifonii pentru aurul pe care aceștia îl iau din adâncurile pământului. Această legendă este prezentă atât în texte literare, cât și în pictură. Tema luptei dintre *arimaspoi* călare și grifoni alunecă spre tema luptei amazoanelor cu grecii, printr-un împrumut iconografic. Astfel *arimaspoi* capătă uneori aspect de femei, cum ar fi pe mozaicul de la Eretria⁶ sau uneori pe ceramica pictată⁷.

Pe vasul de la Callatis, între figurile de *arimaspoi* și grifoni este introdus un motiv vegetal și o rozetă cu patru petale. Vasul se înserează în clasificarea lui Sir J. D. Beazley în Grupul de *lekanai* de la Vienna⁸. Redăm mai jos lista vaselor aparținând acestei grupe, așa cum apare ea în Beazley, cu completările ulterioare din *addenda* 1 și alte publicații:

1. Salonic 38.137. (D.M. ROBINSON, *Olynthus XIII*, Baltimore 1950, pl. 86) (provine de la Olynthus)⁹;

2. Cambridge N 163 (CVA *Cambridge II*, pl. 27.10) (provine de la Naukratis)¹⁰;

3. Athena Pnyx 179. (L. TALCOTT, B. PHILIPPAKI *et alii*, *Small Objects from the Pnyx*, II, Hesperia Suppl. X, Princeton, 1956, pl. 16) (provine de la Athena)¹¹;

4. Vienna Kunsthistorisches Museum (CVA 1, pl.50, 6-7) (provine din Grecia?)¹²;

5. Oxford Ashmolean (JHS 59, 34, fig. 85) (provine din Siria, de la Al Mina)¹³;

6. Adria¹⁴;

7. Yale¹⁵;

8. Ferrara T 758, (provine de la Spina)¹⁶;

9. Athena Pnyx 178 (TALCOTT și PHILIPPAKI, *loc. cit.*, pl. 16)¹⁷;

10. Würzburg 641. (LANGLOTZ, *Griechische Vasen in Würzburg*, München, 1932, pl. 217) (provine de la Athena)¹⁸;

11. Athena Pnyx 183 (TALCOTT și PHILIPPAKI, *loc. cit.*, pl. 16) (provine de la Athena)¹⁹;

În *addenda* 1²⁰, a mai fost adăugat:

12. Laurion, BCH 1961, 196²¹;

⁶ DUCREY 1979, p.9-10, pl. 3-4.

⁷ GORBUNOVA, LIMC 8.1 s.v. *Arimaspoi*, p. 534.

⁸ BEAZLEY, ARV² (1963) p. 1501.

⁹ BEAZLEY 1501. 1.

¹⁰ BEAZLEY 1501. 2.

¹¹ BEAZLEY 1501. 3.

¹² BEAZLEY 1501. 4.

¹³ BEAZLEY 1501. 5.

¹⁴ BEAZLEY 1501.6.

¹⁵ BEAZLEY 1501. 7.

¹⁶ BEAZLEY 1501. 8.

¹⁷ BEAZLEY 1501.9.

¹⁸ BEAZLEY 1501. 10.

¹⁹ BEAZLEY 1501. 11.

²⁰ BEAZLEY, ARV² (1963).

²¹ BEAZLEY, ARV² p. 1696 *addenda* 1 la p. 1501 grupul de la Viena no. 4bis.

13. Napoli (provine de la Cumae)²².

Se mai pot adaugă:

14. Karlsruhe, Badisches Landesmuseum (B 786, CVA 1, 35, pl. 29.6);

15. Basel, Antikenmuseum und Sammlung Ludwig BS 1906.275 (CVA *Basel* 3, 46, Beil.7.1, pl. 24, 1-6);

16. Berlin, (proveniență sudul Rusiei, CVA *Berlin Pergamonmuseum* 1, 46, Beil. 4.8, pl. 28, 1-2);

17. Pistiros, Zofia Halina Archibald, *Pistiros* 1, Praga 1996, p. 81, fig. 5.3.

Acest grup de vase, foarte unitar ca formă și desen, prezintă totuși unele deosebiri de atelier. Ele pot fi recunoscute în variațiile în desen, în alegerea motivelor vegetale, în decorația mânerului capacului.

Între ele se formează o subgrupă care cuprinde vasul de la Viena, cel de la Ashmolean, Laurion (Fig. 4) și Callatis, unite prin aceleași ornamente și detalii de desen. În ceea ce privește vasele de la Callatis și Laurion observăm asemănări extrem de mari de desen. La protomele de pe cele două piese, Callatis (Fig. 5) și Laurion (Fig. 6) observăm aceeași formă rotunjită a vâului care acoperă capul, părul redat printr-o linie continuă în zig-zag, linia sprâncenei care depășește conturul ochiului până pe tâmplă, profilul cu nasul lung drept în prelungirea frunții, retezat la vârf, punctul negru care marchează colțul gurii, buza de jos mult ieșită în afară, bărbia foarte pronunțată în formă de galoș.

Grifonii de pe cele două *lekanai*, Callatis (Fig. 7) și Laurion (Fig. 8) prezintă și ei asemănări în modul de redare a decorației aripilor, a capului în prelungirea corpului, a urechilor aplecate către față, a desenului ochiului. Același desen îl avem în cazul celor două și la rozeta de la spatele grifonului, ca și la motivul vegetal dintre grifon și protomă.

Avansăm deci ipoteza identificării unui pictor în cadrul acestui grup, autor al vaselor de la Callatis și de la Laurion.

Cât privește cronologia vasului, ea rămâne destul de vagă în cadrul grupului, care se situează începând de la mijlocul până în a doua jumătate a sec. IV. Asocierea vasului de la Callatis cu țigle datate la mijlocul secolului până în al treilea sfert al secolului conferă, un indiciu cronologic binevenit pentru această grupă, care nu avea prea multe repere.

Unul dintre cele patru exemplare care definesc grupul a fost descoperit la Olynthus²³. Recent Z. H. Archibald a publicat un fragment descoperit la Pistiros pe care îl încadrează în aceeași grupă²⁴. Un alt fragment din sudul Rusiei (Oxford, Ashmolean Museum)²⁵, ca și o altă *lekane* descoperită în agoraua de la Olbia²⁶, confirmă transportul acestor vase către regiunile pontice, atât pe cale maritimă cât și pe uscat, prin Macedonia și Thracia, *via* Pistiros.

Subiectul scenei decorative, legat de o populație mitologică din regiunile

²² BEAZLEY, *ARV*² p. 1696 *addenda* 1 la p. 1501 grupul de la Viena no. 7 bis.

²³ ROBINSON, *Olynthus XIII*, 119.

²⁴ ARCHIBALD 1996, p. 81, fig. 5.3.

²⁵ BEAZLEY 1501.5.

²⁶ LEVI 1956, p. 74, fig. 39.

scitice poate să fi stârnit gustul pentru acest grup de *lekanai*. Confuzia care se făcea între sciți și traci este vizibilă pe mozaicul de la Eretria, unde *arimaspoi* sunt reprezentați sub aspectul femeilor trace războinice înarmate cu arme tracice²⁷. K. Schefold merge mai departe²⁸ cu interpretarea, atunci când consideră că *arimaspoi* erau socotiți servitorii cultului lui Dionysos. Prezența lor pe tronul preoților lui Dionysos din teatrul lui Dionysos de la Athena în sec. IV a. Chr.²⁹, ar confirma acest lucru și ar indica, așa cum remarca Xenia Gorbunova, după H. Metzger³⁰, mărturia penetrației elementului exotic în credințele ateniene. Lupta și înfrângerea lor de către grifoni constituia un itinerar al sufletului către imortalitate prin încercarea morții³¹, de unde alegerea vaselor cu această temă pentru a fi așezate în morminte.

BIBLIOGRAFIE

- ARCHIBALD 1996 – Z. H. Archibald, *Imported Athenian Figured Pottery*, in Pistiros, I, Praga, 1996.
- BEAZLEY, ARV – J. D. Beazley, *Attic Red-Figure Vase-Painters*², Oxford, 1963.
- CONOVICI 1998 – N. Conovici, *Histria. VIII. Les timbres amphoriques. 2. Sinope*, Bucarest-Paris, 1998.
- DUCREY 1979 – P. Ducrey, *Les maisons aux mosaïques à Eretrie*, *Antike Kunst*, 1, 1979.
- GARLAN 2004 – Y. Garlan, *Les timbres céramiques sinopéens sur amphores et sur tuiles trouvés à Sinope*, Paris, 2004.
- GORBUNOVA, LIMC – K. S. Gorbunova, în *Lexikon iconographicum mythologiae classicae*.
- LEVI 1956 – E. I. Levi, *Oljbiskaja Agora*, MIA, 50 (1956).
- LIMC – *Lexikon iconographicum mythologiae classicae*, Zurich and Munich, 1974.
- METZGER 1951 – H. Metzger, *Les représentations dans la céramique du IVe siècle*, BEFAR 172, Paris, 1951.
- PREDA 1961 – C. Preda, *Archaeological Discoveries in the Greek Cemetery of Callatis Mangalia (IVth – IIIrd Centuries before our era)*, *Dacia* 5 (1961), p. 275-303.
- ROBINSON, *Olynthus XIII* – D. M. Robinson, *Excavations at Olynthus. XIII. Vases Found in 1934 and 1938*, Baltimore/London, 1950.
- SCHEFOLD 1960 – K. Schefold, *Meisterwerke Griechischer Kunst*, Basel-Stuttgart 1960.

²⁷ DUCREY 1979, p. 10.

²⁸ SCHEFOLD 1960 94.

²⁹ LIMC VIII, p. 529, no. 16.

³⁰ METZGER 1951, p. 332.

³¹ Vezi GORBUNOVA, LIMC VIII, 529 urm.

Fig. 1 – Lekane de la Callatis.

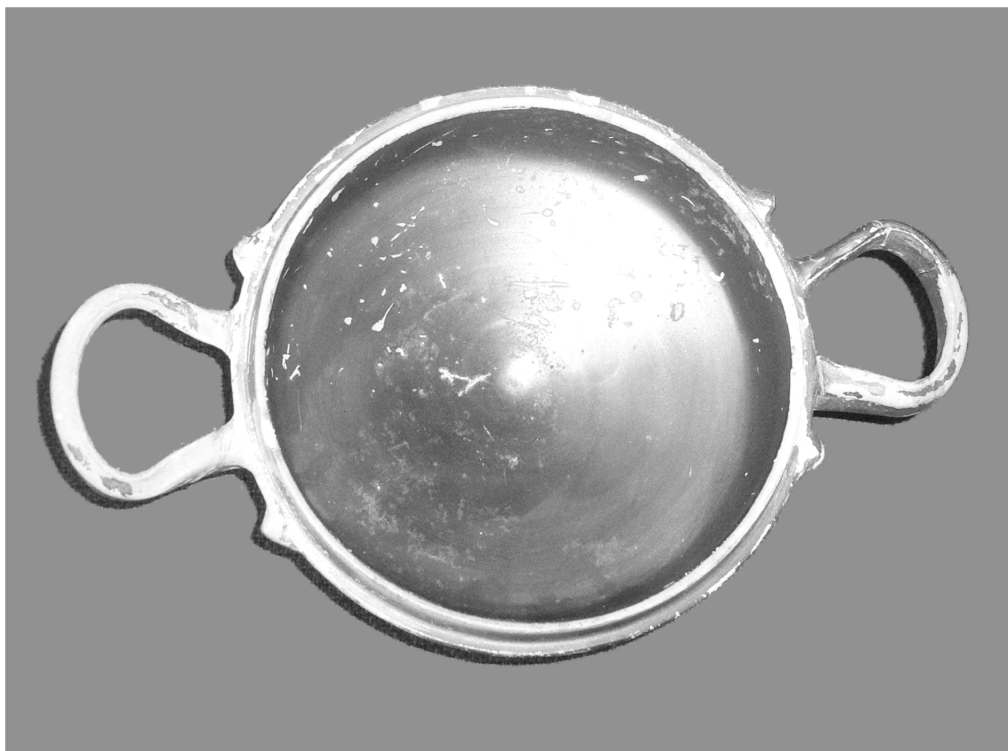

Fig. 2 – Lekane, interior.

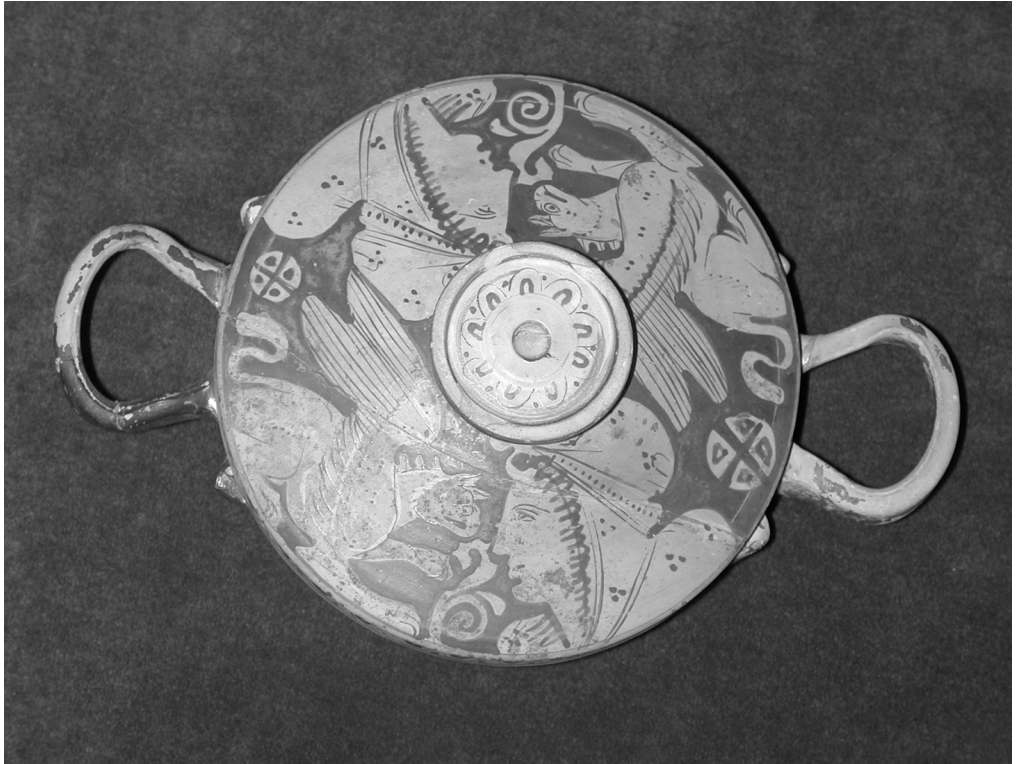

Fig. 3 – Lekane, capac.

Fig. 4 – Lekane de la Laurion (după BCH, 1961).

Fig. 5 – Protoma pe vasul de la Callatis.

Fig. 6 – Protoma pe vasul de la Laurion.

Fig. 7 – Grifon, Callatis.

Fig. 8 – Grifon, Laurion.

**UNE LEKANE DES COLLECTIONS DU MUSÉE D'HISTOIRE
NATIONALE ET D'ARCHÉOLOGIE DE CONSTANTZA,
APPARTENANT AU GROUPE DE VIENNE.
LE PEINTRE DE CALLATIS - LAURION**

Résumé

L'auteur propose d'encadrer le vase attique du tombeau G 20 de Callatis, du troisième quart du IVe s. av. J.-C., dans le groupe de *lekane* de Vienne (Beazley ARV² p. 1501), attribuant le vase de Callatis et celui de Laurion (note 21), au même peintre.